

LEGENDY

Legenda (to, co má být čteno) je základní **hagiografický** útvar (řec. *hagios* = svatý, *grafó* = píši) a jeden z nejčastějších a nejrozšířenějších literárních projevů středověku. Vyvinulo se z vyprávění o osudech **mučedníků a svatých** (2.stol. n.l.) v dílo pojednávající o **ctnostech a neuvěřitelných zázracích**. Obsahují jak **biografickou** linii antické (především římské) literatury, tak i s **aretalogickou** rovinu (vznikající v pozdní antice), která se zabývá ctnostmi světců a s nimi souvisejícími zázraky.

Legenda jako literární útvar

Středověká legenda je ukázkou propojení literatury a křesťanstvím jako základem života, stejně tak se jedná o kulturní projev dané doby. Až do vrcholného středověku jsou psány většinou **latinsky** a tudíž nejsou určeny pro lidové vrstvy. Obsahovali sice prvky, které vychází vstříc lidovému vkusu, přesto se jedná o literaturu **oficiální**. Místní církve si své legendy chovali ve velké úctě, byli předčítány v příslušné svátky. Postupem času lidový prvek narůstá, což se projevuje i vzrůstající schematičností (podobnost světců, ctností a zázraků). Legendy obsahují povinná místa tzv. **loci communes**. Legendy se rovněž projevují velkým **funkčním synkretismem**, obsahují prvky beletrie, historiografie či biografie a zároveň se jedná o náboženskou vzdělávací literaturu. Už tak nesnadnou literární zařaditelnost navíc komplikuje fakt, že existují legendy jak prozaické, tak i veršované a některé podobající se spíše eposu.

Struktura legendy

Legenda začíná světcovým původem a narozením, pokračuje líčením jeho života s důrazem na jeho ctnosti a zásluhy, v případě mučedníků se pak věnuje i okolnostem jejich umučení, jejich smrt je zpravidla doprovázena zázračnými ději. Důležitou částí legendy je tzv. **translatio**, které pojednává o přenesení světcova těla. Víceméně samostatnou pasáž tvoří **miracula**, což jsou zázraky.

Legendy a jejich historicitá

Legendy sice obsahují i historický prvek či popis minulosti, ale slouží primárně k náboženskému povznesení a morálnímu poučení, tudíž použití legend jakožto pramene je problematické, avšak nemáme-li žádné jiné dostupné prameny postačí i legenda. Navíc legendy vznikali i na „objednávku“ z mocenských důvodů (např. snaha o povýšení biskupství na arcibiskupství, snaha o kanonizaci,...) a s tím související snaha o získání větší prestiže v křesťanském světě.

Proměny legend v čase

Legenda bývá často považována za poněkud ustrnulý žánr, který se od svého vzniku moc nezměnil. I přes tuto pověst, kterou mají, se legendy vyvíjely, stejně jako se vyvíjela i samotná středověká společnost. Za příklad nám poslouží obraz sv. Václava, jak se ho snaží vykreslit, různé legendy v různých časových úsecích. V 10.století je sv. Václav vyobrazen, tak aby odpovídal, dobovému ideálu asketického mnicha, o něco později ve 12.-13.století je se jeho obraz mění tak, aby lépe odpovídal tehdejší rytířské kultuře (miles, athleta Christi), za vlády Karla IV. se stává ideálem křesťanského panovníka.

Legendy cyrilometodějské

Jedná se o nejstarší legendy na našem území, které dokládají a pojednávají o cyrilometodějské misii na Velkou Moravu. Dokládají dvojjazyčnost tehdejší kultury – existenci latinské a staroslověnské literatury a tradice. Pannonské legendy byly sepsány už za dob Velké Moravy (9.stol.), i když původní rukopisy nemáme. Vztah staroslověnských a latinských textů není dodnes uspokojivě vysvětlen.

Legenda Italská (Římská)

Jeden z nejvýznamnějších a nejstarších textů z 12.století. Napsal ji biskup Lev z Ostie, ale nečerpal z legend staroslověnských, nýbrž ze spisů svého předchůdce Gaudericha.

Legenda Moravská

O dobu její vzniku se vedli spory (11.-13.stol.). Jedná se o syntézu mezi Kristiánovou legendou a Italskou legendou.

Beatus Cyrillus

Jedna nejkratších, nejspornějších a nejvíce diskutovaných legend na našem území. Snaha dát ji do souvislosti s texty, zmíněnými Kosmasem. Byla zde rovněž snaha prohlásit ji za nejstarší literární památku na našem území.

JENŽE!!!

Neudává jakoukoliv souvislost mezi Konstantinem a Východořímskou říší, o hlaholici či šíření křesťanství ve staroslověnském jazyce, zde nenajdeme žádnou zmínku. A dle Paula Devose se do značné míry jedná o opsanou legendu sv. Livienovi z území dnešní Belgie.

Diffundente sole

Ludmilská homilie Factum est není součástí tohoto díla. Dílo je psáno vyspělým gregoriánským stylem, co klade vznik nejméně do 20.let 13.stol. Cílem díla je dokázat, že jazyk staroslověnský je stejně vznešený jako latinský a hájí oprávněnost slovanské liturgie, kterou povolil samotný papež.

Václavské a Ludmilské legendy

Velký počet děl s různou literární kvalitou. Měníci se obraz sv. Václava.

Legenda X

Neznámá pro nás, ale víme, že z ní čerpali všichni ostatní (kromě Gumpolda).

Kristiánova legenda (Život a umučení svatého Václava a jeho babičky svaté Ludmily)

Zmiňuje i Metoděje a Cyrila, což některé vedlo k tomu, aby ji považovali za něco jako kroniku. Je psána latinsky a je to rozsáhlé, myšlenkově vyspělé dílo s vybroušenou stylistikou. Spory o autenticitu díla, nyní pokládána za pravou, rovněž se vedli spory o osobnost mnicha Křišťana. Teorie říká, že se jedná o benediktinského mnicha a důvěrníka biskupa Vojtěcha. Z díla je patrný příklon autora k slovanské liturgii.

Gumpoldova legenda

Vzniká na popud císaře Oty III. Čerpá z jiných z pramenů (Crescente fide), avšak sám je předlohou Kristiánově legendě. Dílo psáno latinsky, ale v českém prostředí vznikají staroslověnské legendy, které jsou v podstatě opis Gumpolda, což dokládá existenci staroslověnského křesťanství i kolem roku 1000.

Crescente fide

Jedná se o základní legendu. Vzniká v Řezně a je inspirována legendou o sv. Jimranovi. Nemá původ v českém prostředí, přesto je součástí české literární historie.

Legenda Vavřincova – Laurentia z Montecassina

Vznik původně kladen do 10.stol. dnes se soudí, že vznikla v 11.století. autor je znalcem českých realit. Patří mezi výchozí texty.

Vojtěchovské legendy

Všechny jsou výhradně latinsky, především díky Vojtěchovu příklonu k Římu. Vojtěch je považován za „prvního českého Evropana“. Touto tematikou se zabývali rakouští, maďarští a především polští historikové (Poláci ho považují za svého svätce).

Legenda Canapariova

Autor je nejasný (Kosmas, Silvestr II., mnich Jan Canaparius), víme však, že text vzniká z podnětu císaře Oty III. a slouží jako podklad pro Vojtěchovu kanonizaci. Legenda zdůrazňuje autorův příklon k tehdejšímu mnišskému ideálu.

Život sv. Vojtěcha, Bruno z Querfurtu

Autor je Vojtěchův spolužák z Magdeburgu, kaplan císaře Oty III. a stejně jako Vojtěch mnich z aventinského kláštera v Římě. Pramenem je především Canapariova legenda (ale i výpovědi současníků), přesto autor polemizuje s Canapariem, zejména ohledně pohledu na Otu II. a Otu III.

Verše o umučení svatého Vojtěcha

Jedná se básnickou skladbu, pravděpodobně inspirovanou Canapariem. Vzniká v českém prostředí na pomezí 11. a 12.století.

Prokopovské legendy

Úzce souvisí se snahou o oživení (zachování?) slovanské liturgie v prostředí Sázavského kláštera. Svatý Prokop je jediný z českých svätců, kterému se dostalo a kritického vydání kompletní hagiografie.

Seznam literatury:

Jaroslav KOLÁR – Markéta SELUCKÁ, *Středověké legendy o českých svätcích*, Brno 2011.

Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ, *Kristiánova legenda: Život a umučení svatého Václava a jeho babý svaté Ludmily*, Praha 1978.

Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000.